

Arkadiusz Sołtysiak

**NEOPOGAŃSTWO I NEONAZIZM. KILKA SŁÓW O IDEOLOGIACH
DAVIDA MYATTA I VARGA VIKERNESA**

W literaturze religioznawczej można natrafić na stwierdzenie, że nazizm był inspirowany przez neopogaństwo (Haak 1999). W rzeczywistości jednak te dwie ideologie są w małym stopniu kompatybilne i jeśli już trzeba szukać powiązań nazizmu z jakimś ruchem religijnym lub para-religijnym, to jest to raczej okultyzm w formie teozoficznej, ariozoficznej lub volkistowskiej. Nie ulega wątpliwości, że różne odmiany okultyzmu wpływały również na neopogaństwo, ale w zasadzie jest ono ruchem religijnym raczej nastawionym na budowanie wspólnoty i wyobrażanie sobie przeszłości, a nie na wytwarzanie i propagowanie wiedzy tajemnej, niezależnie od tego, czy chodzi o wywoływanie duchów, czy o mistykę rasową. Nazizm trudno wywieść od neopogaństwa również dlatego, że poza nielicznymi prekursorami pierwsze znaczne ugrupowania rzeczywiście neopogańskie zostały założone dopiero po II wojnie światowej, kiedy nazizm najlepsze lata miał już na szczęście za sobą (Wicca w późnych latach 50., Asatru i Romuva w latach 60., teodyzm w latach 70., Dievturi w latach 80.). Natomiast można dostrzec próby oddziaływania w drugim kierunku: neonaziści posługują się niekiedy motywami neopogańskimi i starają się wśród neopogan propagować swoje idee (i rekrutować zwolenników) wykorzystując nacjonalistyczny charakter wielu ruchów. Dwaj najważniejsi współcześni ideolodzy neonazizmu, którzy zauważalnie wpływają na niektóre nurty neopogaństwa, to David Myatt w Anglii i Varg Vikernes w Norwegii. Poniżej w skrócie przedstawię ich poglądy oraz postaram się wyjaśnić, dlaczego mimo wszystko ich wpływ na neopogaństwo jest znikomy.

David Myatt

David Myatt to prawdopodobnie najbardziej znany wśród neopogan neonazista. Urodził się w roku 1950 i już od młodych lat był zaangażowany w działalność polityczną. W latach 80. i 90. założył dość wpływowe organizacje neonazistowskie Reichsfolk i National-Socialist Movement, był także ideologiem Combat 18, grupy paramilitarnej rozbitej przez

policię po głośnych zamachach bombowych w Londynie w kwietniu w roku 1999 (Wikipedia, Combat 18). W roku 1998 przeszedł na islam, przyjął imię Abdul-Aziz ibn Myatt i zaczął wspierać muzułmański terroryzm uważając, że jest on naturalnym sprzymierzeńcem neonazizmu w walce z Żydami i zachodnią cywilizacją (Wikipedia, David Myatt; Sołtysiak 2003)

Myatt deklaruje, że jest zwolennikiem różnorodności rasowej. W jego opinii każda rasa ma swoją kulturę, dziedzictwo i przeznaczenie, z których powinna być dumna; przeznaczeniem rasy aryjskiej, do której Myatt sam się zalicza, ma być podtrzymywanie i rozwój cywilizacji. Zagrożeniem dla wszystkich ras jest cywilizacja zachodnia, w której liczy się tylko pogoń za zyskiem, a różnice między ludźmi są zacierane i dziedzictwo poszczególnych ras zanika (Myatt d). Dlatego trzeba walczyć na wszelkie możliwe sposoby z zachodnią cywilizacją i próbować stworzyć nowy system, w którym ludzie (to znaczy Aryjczycy) zarzucą kapitalistyczny sposób myślenia i przystąpią do budowy Imperium Galaktycznego opartego na narodowo-socjalistycznych zasadach (Myatt c).

Cywilizacja zachodnia nie jest jedynym wrogiem Davida Myatta. Drugi wróg (zresztą powiązany z pierwszym) to kultura judeochrześcijańska, której przeciwstawione jest pogaństwo jako sposób życia w zgodzie z naturą. W opinii Myatta chrześcijaństwo i inne religie skupiają się na jednostce, natomiast aryjskie pogaństwo nad jednostkę przekłada wspólnotę rasową (Myatt a). Niekiedy jednostka musi się poświęcić dla dobra swojej kultury lub kosmosu (Myatt 2004c) i tę właśnie zdolność do poświęcenia się i odrzucenia osobistego szczęścia na rzecz spełniania obowiązków względem natury Myatt nazywa honorem. Celem każdego człowieka powinno być wspieranie ewolucji Natury poprzez dążenie do osobistej doskonałości i doskonałości własnej kultury (Myatt b).

W początkowym okresie swojej działalności Myatt dużo pisał o supremacji rasy aryjskiej, natomiast po konwersji na islam uznał, że rasizm jest niezgodny z narodowym socjalizmem i - w przeciwieństwie do większości neonazistów - stwierdził, że wrogiem Aryjczyków nie są inne rasy, tylko oni sami, a właściwie ich *brak zrozumienia, brak honoru, niezdolność (najczęściej z lenistwa) do zmiany na lepsze za pomocą woli*. Aryjczycy mogą i powinni współdziałać z innymi rasami (zwł. muzułmanami) w walce o lepszy świat, oczywiście pod warunkiem, że każda rasa pozostanie na swoim terenie i nie będzie wchodzić w drogę innym (Myatt 2004a; 2004c; Stirling 2004).

Sam Myatt, mimo przejścia na islam, uważa siebie za poganina (Myatt 2004b), choć w jego pismach trudno znaleźć wyraźne odnośniki do religii przedchrześcijańskich. Kultura aryjska przeciwstawiana współczesnej cywilizacji jest tworem abstrakcyjnym, w którym najważniejsze miejsce zajmuje co prawda etos wojownika, ale jest on tylko bardzo ogólnie scharakteryzowany i trudno doszukać się w nim elementów zapożyczonych z sag skandynawskich lub innych oryginalnych źródeł.

W latach 80. i 90. ubiegłego wieku Myatt starał się propagować swoją wizję świata w środowiskach okultystycznych, satanistycznych i neopogańskich. Liczył na to, że za pomocą odpowiedniej edukacji skłoni młodych ludzi zainteresowanych różnymi nurtami „Lewej Ścieżki” do zaakceptowania i realizacji jego celów. Wśród grup i organizacji pozostających pod bezpośrednim lub pośrednim wpływem Myatta (który na potrzeby tych grup publikował pod licznymi pseudonimami) najważniejsze to satanistyczny Zakon Dziewięciu Kątów (Order of the Nine Angles), satanistyczno-neopogański Czarny Zakon (The Black Order) (por. Sołtysiak 1998) i wreszcie neopogańskie Bractwo Jarli Baldra (Fraternity of the Jarls of Bælder). Ta ostatnia organizacja, mająca kwaterę główną w Wielkiej Brytanii, założona w 1990 roku i działająca w kilkudziesięciu krajach (w tym w Polsce), stara się realizować cele Myatta: przygotować jak największą liczbę ludzi do ostatecznej bitwy Ragnarök, w której tradycja pogańska zwycięży judeochrześcijaństwo. Wówczas rozpocznie się nowy Zachodni Eon i ludzie w wyniku samo-transformacji staną się nowym gatunkiem nazywanym „Homo Europaeus” lub „Homo Galactica” (Tom of Balder 1995; por. Myatt 1995). Bractwo prowadzi bardzo aktywną działalność poprzez organizację różnych imprez, propagowanie aktywności fizycznej i uprawianie sztuk walki (co zbliża je do bractw wojowników), wreszcie prowadzi selekcję kandydatów do Bractwa Lokiego, wewnętrznej grupy, z której Myatt mógł rekrutować członków swoich organizacji nazistowskich.

Bractwo Lokiego swoją organizacją przypominało takie bojówki, jak Combat 18. W jego szeregach mogli zostać zakwalifikowani tylko wypróbowani członkowie Zakonu Jarli Baldra poddani długotrwałej obserwacji. Nazywani Wilkami, mieli być w konspiracji i nie pozostawiać żadnych śladów swojej działalności. Każdy z nich realizował misje zlecone przez zwierzchników lub podjęte z własnej inicjatywy; taką misją mogło być na przykład objęcie przywództwa w innej grupie i wprowadzenie jej w orbitę wpływów ideologicznych Davida Myatta.

Choć Bractwo Jarli Baldra jest uznawane za grupę neopogańską, to jednak tradycyjne przedchrześcijańskie motywy wykorzystywane są tam zupełnie instrumentalnie. Ideolodzy Bractwa szczególnie eksploatują skandynawski pomysł ostatecznego starcia bogów i zagrażających światu olbrzymów, choć zupełnie zmieniają jego wymowę: w mitologii wikingów ta bitwa skończy się zagładą całego świata i wszyscy uczestnicy walki zginą, zaś dla towarzyszy Myatta Ragnarök zakończy się triumfem Aryjczyków, którzy poprowadzą świat ku świetlanej przyszłości.

Bardzo aktywnym towarzyszem Myatta działającym na Nowej Zelandii jest Kerry Bolton, założyciel satanistycznego Zakonu Lewej Ścieżki (*Order of the Left-Hand Path*) i właściciel wydawnictwa *The Realist*, które działając od 1987 roku opublikowało dziesiątki książek i broszur propagujących poglądy Myatta i samego Boltona zarówno w wersji czystej (czyli neonazistowskiej), jak i w opakowaniu satanistycznym i neopogańskim (por. Bolton 1999). Zakon Lewej Ścieżki tylko pozornie propagował kult Szatana, w rzeczywistości, jak wynika z jego literatury propagandowej, pomyślany został jako środek do realizacji celu Myatta: budowy kulturowego i politycznego Aryjskiego Imperium, które stanie się nowym eonem Cywilizacji Faustyjskiej (por. Wilson a).

Innym projektem Boltona, który podobnie jak Zakon Lewej Ścieżki zakończył się porażką, był Czarny Zakon (*The Black Order of Pan-Europa*) (Wilson 1995). O ile poprzednia organizacja miała przyciągać i indoktrynować tradycyjnych satanistów, Czarny Zakon miał za zadanie formować ludzi zainteresowanych volkistowskim okultyzmem uprawianym przez Heinricha Himmlera i jego otoczenie. Założony w 1993 roku, już u schyłku lat 90. był w stanie rozpadu, choć w tym czasie zdołał wpłynąć na polskie neopogaństwo: grupa młodych ludzi zafascynowanych ideologią Myatta utworzyła w Szczecinie krótko działającą komórkę Czarnego Zakonu.

Według Boltona obecna cywilizacja jest w fazie starczej, pozwala plutokracji i konsumpcyjnej ideologii odrywać narody od ich kultur i archetypów, które ujawniają się jako pogaństwo i satanizm (duchowa manifestacja) oraz nacjonalizm (polityczna manifestacja zbiorowej nieświadomości). Celem Czarnego Zakonu i innych grup założonych przez Boltona ma być przywrócenie równowagi i odbudowanie europejskiego archetypu cienia (skojarzonego z Wotanem), który został stłumiony przez judeochrześcijaństwo. Dzięki temu powstanie nowy porządek i Europejczycy będą w stanie osiągnąć swoje przeznaczenie, którym jest

panowanie nad kosmosem i zjednoczenie się z kosmiczną siłą - Uralte-nem, dzięki której może zostać zrealizowany ideał Nadczłowieka.

Nieudaną próbą utworzenia Europejskiego Imperium była Trzecia Rzesza, która musiała złożyć ofiarę krwi, żeby przygotować oczekiwa-ny tryumf. Bolton uważa, że Adolf Hitler to zapowiedź ostatecznego zwycięzcy - jak Jan Chrzciciel wskazując drogę do tego, który przyjdzie później. Idee nazistowskie przeniknęły do podświadomości i ujawniając się poprzez satanistyczne lub pogańskie symbole motywują coraz więk-szą liczbę młodych ludzi do walki z plutokracją purytańską, żydowską i watykańską, które tworzą nowy porządek światowy i niszczą kulturę Zachodu.

Varg Vikernes

Pod wieloma względami znacznie skrajniejsze poglądy niż Myatt i jego towarzysze ujawnia norweski neonazista i muzyk, Varg Vikernes (Moy-nihan, Søderlind 1998). Urodzony w roku 1973 w Bergen jako Kristian Vikernes już w wieku 14 lat założył jednoosobowy zespół Uruk-Hai, w którym realizował swoje fascynacje światem Tolkiena i satanizmem. Na początku lat 90. XX wieku zmienił imię na Varg (norw. „wilk”, „ba-nita”), przybrał tolkienowski pseudonim Greifi Grishnackh i związał się ze środowiskiem norweskich muzyków black metalowych, których lide-rem był Oystein Aarseth (ps. Euronymous). Grupa, niekiedy nazywana „wewnętrznym kręgiem”, w latach 1992–1993 spaliła co najmniej kilka-naście (może nawet 22) drewniane zabytkowe kościoły, z czego w ośmiu przypadkach policji udało się wykazać bezpośredni udział Vikernesesa. Motywacją podpalaczy była specyficzna mieszanina satanizmu i neopogaństwa prawdopodobnie inspirowana wielką falą hysterii antysatani-stycznej, która w tamtym czasie przetaczała się przez media (Sołtysiak 2001). Działalność grupy zakończyła się latem 1993 roku, kiedy Vikernes zamordował Aarsetha i policja rozpoczęła masowe aresztowania.

Skazany na 21 lat więzienia (za zabójstwo) i około pięciu milionów dolarów grzywny (za podpalenia) Vikernes porzucił satanizm i stał się fanatycznym wyznawcą ideologii neonazistowskiej, którą w bar-dzo specyficzny sposób połączył z elementami neopogaństwa. Założył Norweski Front Pogański (Norsk Hedensk Front), który szybko obrósł siecią bliźniaczych organizacji w innych państwach i stał się częścią Wszechgermańskiego Frontu Pogańskiego (Allgermanische Heidnische

Front)¹. Celem Frontu (który początkowo przeżywał duże trudności organizacyjne, gdyż 80% członków przebywało w więzieniu, a po roku 2005 w ogóle przestał istnieć) było oczyszczenie Europy z imigrantów oraz z wpływów tradycji judeochrześcijańskiej i doprowadzenie do dominacji Germanów.

Aktualne poglądy Varga Vikernes są bardzo trudne do uchwycenia. Często zaprzecza on swoim wcześniejszym wypowiedziom starając się przekonać jednocześnie, że jego stanowisko jest niezmiennie. Choć fascynacja satanizmem jest dobrze potwierdzona przez różne źródła, Vikernes twierdzi, że tak naprawdę wspominając o Szatanie miał na myśli Wotana jako przeciwnika chrześcijaństwa i przewodnika rasy nordycznej, a zatem od początku był poganinem i neonazistą (prywatna korespondencja, 19 VII i 17 VIII 1998).

Ideologię Vikernes streszczają ogólnie dwa terminy: higiena rasowa i walka z chrześcijaństwem. Według niego jednostka nie jest nic warta *dopóki nie działa na rzecz rasy, dopóki nie służy rasie przede wszystkim. Najważniejsze jest samopoświęcenie, wola samopoświęcenia - dla dobra rasy*. Vikernes propaguje higienę rasową i stara się doprowadzić do powstania państwa zdominowanego przez jasnowłosych i niebieskookich nordyków, którzy ślepo podążając za swoim przywódcą będą zdolni do zapewnienia sobie przestrzeni życiowej niezbędnej do realizowania pogańskiej kultury (Vikernes 1997). W przeciwieństwie do Myatta, którego zresztą uważa za nieczystego rasowo, Vikernes twierdzi, że rasa nordyczna jest doskonalsza od innych ras i naturalnie predestynowana do dominacji. Idzie nawet jeszcze dalej i proponuje mistyczne rozumienie rasy nordycznej jako ciała boga Wuotana (Odyna) - a zatem higiena rasowa staje się powinnością religijną (Szymkiewicz, Sołtysiak 2005).

Według Vikernes rasa jest nierozzerwalnie związana z językiem i kulturą, a krzyżowanie się ras zmienia wrodzone cechy i zdolności, a pośrednio także kulturę. Ponieważ kultura rasy germańskiej (niekiedy nazywanej przez Vikernes także nordyczną lub aryjską) jest najwyższa, trzeba ją chronić przed degeneracją wywoływaną przez krzyżowanie z przedstawicielami innych ras: *Czy chcemy włączyć krew murzynów*

1 Inne grupy to Vlaams Heidens Front (Flamandzki Front Pogański), Svensk Hedinsk Front (Szwedzki Front Pogański), Soumen Pakanarintama (Fiński Front Pogański), Deutsche Heidnische Front (Niemiecki Front Pogański) oraz Íslenska Heiðni Fylkingin (Islandzki Front Pogański).

do naszej rasy i z tego powodu stać się bardziej murzynami i pozwolić naszej kulturze stać się bardziej murzyńską? Czy może wolimy pozostać błękitnookimi (godnymi), pięknymi i na ścieżce ewolucji?. Poza degeneracją kultury mieszanie się ras według Vikernes prowadzi także do schizofrenii (łączą się niedopasowane archetypy kulturowe) oraz różnych uszkodzeń mózgu (miednica kobiety jest niedopasowana do kształtu głowy dziecka spłodzonego przez ojca innej rasy) (Vikernes 1997: 7). Higiena rasowa ma jednak nie tylko eliminować negatywne skutki mieszania się ras, ale także wzmacniać korzystne właściwości na drodze eugeniki (prywatna korespondencja, 5 XI 1998).

Ten obsesyjny i zupełnie oderwany od rzeczywistości pogląd na zróżnicowanie ludzkości jest niewątpliwie inspirowany przez teozofię. Vikernes uważa, że miliony lat temu bogowie (w tym Wuotan) przybyli i na dalekiej północy, w Hyperborei, stworzyli pierwszą rasę, która nie była jeszcze fizyczna. Druga rasa przypominała mgłę i była biseksualna. Trzecia rasa już była podobna do ludzi; byli to olbrzymi z jednym okiem, którym mogli widzieć tylko świat duchowy. Ci olbrzymi zbudowali cywilizację na Lemurii (lub Mu). Potem bogowie zniszczyli Lemurię i elita poprzedniej rasy przekształciła się w czwartą rasę - Atlantydów. Byli to wciąż olbrzymi, ale ich oko w czole zaczęło się degenerować i w końcu stało się szyszynką. Na skrajnej północy Atlantydy bogowie rozwinęli nową rasę: Aryjczyków. Przerażeni Atlantydzi zaczęli z nimi walczyć, ale zabrakło im umiejętności improwizacji i w końcu przegrali, a ich kontynent został zatopiony. Po tym wydarzeniu część plemion aryjskich rozproszyła się po świecie, a część, idąc za radą bogów, przeniosła się na skrajną północ (czyli do Norwegii), gdzie były najlepsze warunki do zachowania czystości rasowej. Aryjczycy południowi, Sumerowie i władcy Egiptu, stworzyli wielkie cywilizacje, ale w końcu przemieszali się z miejscowymi niższymi rasami i ich cywilizacje upadły. Vikernes uważa, że niedługo nadejdzie czas, kiedy z najbardziej czystych szczepów aryjskich, które przetrwały na dalekiej północy, bogowie stworzą szóstą rasę, która opanuje świat (Vikernes a). Pod tym względem jego poglądy są podobne do poglądów Myatta, który również wierzy w nieuchronność przejścia Aryjczyków na wyższy poziom ewolucji w wyniku zwycięskiej walki z judeochrześcijaństwem.

Wpływ ideologiczny Vikernes'a zdaje się być znacznie mniejszy niż wpływ Myatta i Boltona, przede wszystkim ze względu na jego pobyt

w więzieniu, ale pewnie także z powodu nieumiejętności budowania trwalszych organizacji. Vikernes wierzy, że zbuduje elitę, która opanuje świat albo przynajmniej Norwegię, marzy mu się dyktatura oparta na krwi i przemocy, ale jednocześnie potrafi przyciągać do siebie tylko najbardziej skrajnych neonazistów, których nie zrażają jego wypowiedzi o tym, że jednostki powinny być tylko i wyłącznie ślepo posłusznym wobec przywódcy mięsem armatnim mającym poświęcić się dla sprawy rasy. Na szczęście takich kandydatów na nawóz historii nie ma zbyt wielu, choć ze względu na swoją działalność Vikernes jest bardzo znany. Zresztą sam Vikernes żałuje, że urodził się w czasach pokoju, jego marzeniem jest zabijać w bitwie i polec w boju. Deklaruje, jak dotąd gołosłownie, że jeśli nie będzie miał innego wyjścia, złoży sam siebie w ofierze Odynowi i popęlni samobójstwo za pomocą włóczni (Vikernes 1997: 24).

Niszczenie judeochrześcijaństwa Vikernes uważa za rzecz tak oczywistą, że mało uwagi poświęca temu zagadnieniu w swoich wypowiedziach, poza bardzo ogólnikowymi stwierdzeniami, że współczesna cywilizacja oparta na wschodnich wzorcach propaguje mieszanie się ras i powoduje degenerację tych nielicznych Aryjczyków, którym udało się zachować czystość rasową. W przeciwieństwie do Myatta, Vikernes rzadko odwołuje się do Hitlera, choć jego idolem jest Vidkun Quisling, norweski polityk, który w latach 40. rządził Norwegią pod okupacją niemiecką. Uważa, że apokaliptyczna liczba 666 odnosi się do Żydów (6 ramion, 6 krawędzi i 6 linii gwiazdy Dawida), a naziści podczas II wojny światowej zabili w komorach gazowych maksymalnie tylko 555,000 Żydów (Vikernes 1997: 24). Nie jest to jednak typowe kłamstwo oświęcimskie, gdyż według Vikernesza zupełna eksterminacja Żydów byłaby upragnionym krokiem w kierunku szóstej rasy.

Podsumowując, poglądy Vikernesza trudno potraktować jako coś innego niż przejaw daleko posuniętej socjopatii, w której agresja i autoagresja pomieszana jest z luźno powiązаныmi ze sobą elementami narodowego socjalizmu, okultyzmu, neopogaństwa i eugeniki.

Podsumowanie

Zarówno David Myatt, jak i Varg Vikernes wykorzystują w mniejszym lub większym stopniu motyw neopogański: w przypadku tego drugiego są one bardziej wyraźne, choć pierwszy znacznie mocniej oddziałuje na niektóre grupy neopogan (w Polsce jego poglądy są niezłe znane członkom Rodzimej Wiary i Stowarzyszenia *Niklot*). Rzecz w tym jed-

nak, że są to tylko pojedyncze i instrumentalnie potraktowane motywy, podporządkowane nadrzędnej idei walki o czystość rasową i możliwość rozwoju kultury aryjskiej (u Myatta) lub nordyckiej (u Vikernesa). Ostatecznym celem tej walki ma być zrealizowanie utopii: wygenerowanie w bliżej nieokreślony sposób nowego gatunku człowieka zdolnego do podboju kosmosu lub stworzenie czystego rasowo społeczeństwa.

Taka wizja rzeczywistości jest głęboko sprzeczna z podstawową ideą neopogaństwa, którą nie jest dążenie do realizacji jakiegoś utopijnego celu i przeniesienie ludzkości na nowy etap rozwoju, tylko wręcz przeciwnie: odtworzenie (lub raczej wyobrażenie sobie) tego co już było, pierwotnego stanu ludzkości, w którym wszyscy byli szczęśliwsi, żyli w zgodzie z naturą i tworzyli prawdziwą wspólnotę. Owszem, w wizji neopogańskiej chrześcijaństwo pełni negatywną rolę jako czynnik kulturowy, który przyczynił się do upadku tego pierwotnego pogańskiego dobrostanu. Jednak spór neopogan z chrześcijaństwem nie ma na celu eksterminacji chrześcijan, tylko ich nawrócenie na starą wiarę. Owszem, neopoganie są często nacjonalistami ze względu na przywiązanie do rodzimych tradycji, ale raczej odrzucają skrajne postawy (które niekiedy przypisują chrześcijańskim nacjonalistom) i uznają również wiele wartości nowoczesnej lewicy (jak ochrona przyrody), a Wicca - największy ruch neopogański - jest jawnie lewicowy i feministyczny. Możliwe jest oczywiście połączenie niektórych motywów neopogańskich i nazistowskich, czego najlepszym dowodem są poglądy Davida Myatta i Varga Vikernesa, ale we współczesnym supermarkecie idei można łączyć wszystko ze wszystkim niezależnie od tego, czy ma to jakkolwiek sens. Widać jednak wyraźnie, że mimo wielkich chęci wpływ neonazistów na neopogaństwo jest znikomy: jeśli przyjmiemy, że współcześnie na świecie jest około 200,000 zdeklarowanych neopogan (większość to Wicca, druidyzm i Asatru), to najwyżej kilkudziesięciu przyzna się do fascynacji poglądami Myatta lub Vikernesa, a najwyżej kilkuset uzna je za interesujące².

---

2 Precyzyjniejsze oszacowanie jest trudne ze względu na brak dokładnych danych dotyczących liczebności poszczególnych nurtów neopogaństwa; przedstawione tu rzędy wielkości są oparte na wieloletnich obserwacjach aktywności różnych grup neopogańskich poczynionych przez autora.

Bibliografia

- Bolton K., 1999, *The Nexus - Nowa Prawica na Antypodach*, Odala 4: 26–29
- Editors of Wikipedia, *Combat 18*, Wikipedia, the free encyclopedia. Dostęp: 2005
- Editors of Wikipedia, *David Myatt*, Wikipedia, the free encyclopedia. Dostęp: 2005
- Haack F.-W., 1999, *Neopoganizm w Niemczech*, Kraków
- Moynihan M., Søderlind D., 1998, *Lords of Chaos*, Venice
- Myatt D., 1995, *The Arts of Civilisation. Aryan Culture and the Importance of Honour, Curiosity and Conquest*, Bælder 6.1/2: 47–50
- Myatt D., 2004a, *Reply to Some Critics* [Internet]
- Myatt D., 2004b, *Return of the Warrior: David Myatt in Conversation with Richard Stirling* [Internet]
- Myatt D., 2004c, *The Aryan Way: Revolution, Honour, Freedom and Evolution* [Internet]
- Myatt D., a, *Christianity, Western Civilization and the Aryan Way of Life* [Internet]
- Myatt D., b, *National-Socialist Ethics* [Internet]
- Myatt D., c, *The New Empire of National-Socialism: First Step Toward the Stars* [Internet]
- Myatt D., d, *The Sickness That Ails Us: Why a Revolution or a War are Required* [Internet]
- Sołtysiak A., 1998, *Współczesne grupy i organizacje satanistyczne*, The Peculiarity of Man 3: 125–152
- Sołtysiak A., 2001, *Antysatanistyczna histeria* [w:] T. Gadacz, B. Milerski [red.] Encyklopedia Religii PWN t. 1, Warszawa, s. 268–269
- Sołtysiak A., 2003, *Myatt David* [w:] T. Gadacz – B. Milerski [red.] Religia. Encyklopedia PWN, t.7, Warszawa s. 200
- Stirling R., 2004, *The Radical Genius of David Myatt* [Internet]
- Szymkiewicz M., Sołtysiak A., 2005, *Od Wotana do Człowieka z Kennewick. Koncepcje rasy i społeczeństwa w Ásatrú*, Nomos 51/52: 75–87
- Tom of Balder, 1995, *Balder. Western Magick. The Way of The Warrior*, Holocaust 8: 40
- Vikernes V., 1997, *Vargsmal*, [Internet]
- Vikernes V., a, *Filosofem* [Internet]
- Wilson G., 1995, *Black Order* [Internet]
- Wilson G., a, *Ordo Sinistra Vivendi. An Introduction* [Internet]